

Krisis

Tijdschrift voor actuele filosofie

CASPER THOMAS

PRIVACY

Krisis, 2009, Issue 2

www.krisis.eu

Dames en heren,

Het was een opmerkelijk krantenbericht dat ik begin dit jaar aantrof in *NRC Handelsblad*: de gemiddelde Nederlandse tuinschutting wordt steeds hoger. Was de Nederlander vroeger tevreden met een schutting van 1.80 meter, tegenwoordig is zelfs een omheining van twee meter al aan de lage kant.

Nu gun ik iedere Nederlander de schutting die hij wenst, maar het ophogen ervan heeft veel weg van een stuntelige poging om de privé-sfeer te beschermen. Ik zeg stuntelig, want er bestaat een gereede kans dat de nijvere klusser direct nadat hij zijn schutting heeft verhoogd plaatsneemt achter de computer om op *Twitter* of *Facebook* trots verslag te doen van zijn werkzaamheden.

Het kan ook anders: onze klusser valt tijdens het timmeren van de ladder en moet naar de EHBO. De dienstdoende arts kijkt daar in het elektronisch patiëntendossier van het slachtoffer en heeft gelijk inzicht in zijn hele medische geschiedenis. Hetzelfde geldt voor de verpleger die een aantal weken later de hechtingen verwijdert.

Deze scenario's geven één ding weer: als het gaat om onze verhouding tot de privé-sfeer houden we er schizofrene opvattingen op na. Terwijl we onszelf in de fysieke privéruimte afschermen door ons met barricades te omringen, laten we in de virtuele privéruimte iedereen meeloeren – als we de schuttingen zelf niet al hebben afgebroken door allerlei (intieme) informatie prijs te geven.

Wat dat laatste betreft, dat staat natuurlijk iedereen vrij. 'Over zichzelf, zijn eigen lichaam en geest, is het individu soeverein', schreef John Stuart Mill. Mensen hebben het recht hun privéleven te etaleren; al vraag ik me af of iedereen daadwerkelijk de gevolgen van het eigen exhibitionisme kan overzien.

Zorgwekkender is de privacy-erosie van buitenaf. In Nederland tekent zich namelijk steeds sterker een *gouvernementaliteit* af die erop gericht is het individu zo gedetailleerd mogelijk te profileren. Dit gebeurt overigens zonder gêne. Het ministerie van Binnenlandse Zaken maakt er bijvoorbeeld geen geheim van: in een recent beleidsdocument is de opvatting van ministerie te lezen dat voor gegronde beslissingen over de toepassing van dwang een volledig dossier met persoonsgegevens nodig is.

Een van de meest omstreden uitwassen daarvan is het elektronisch kinddossier. Dit systeem, dat regionale jeugdzorginstellingen aan elkaar koppelt, plaatst ieder kind in het middelpunt van een omgekeerd panopticum: het individu staat alleen, een hele batterij zorginstanties kijkt toe. Inmiddels zijn er plannen voor andere dossiers. Een elektronisch patiëntdossier, een elektronisch leerlingdossier – elke gedaante van de burger moet kennelijk apart worden vastgelegd. Gelukkig verklaarde het College Bescherming Persoonsgegevens het onzalige voornemen de etniciteit van jongeren te registreren onwettig.

Deze processen zijn natuurlijk niet gisteren begonnen. Het verzamelen, aggregeren en ordenen van informatie over haar burgers is een constant doel van elke overheid. Het is vandaag Goede Vrijdag en dus toepasselijk te herinneren dat de hele opmaat naar de kruisiging van Jezus begon omdat Herodes, in opdracht van keizer Augustus, zijn volk wilde tellen.

Toch is er wel degelijk iets nieuws aan de hand. Herodes stelde een census in om te achterhalen hoeveel inwoners zijn rijk had, hij verzamelde dus informatie met een specifiek doel. De herodessen van deze tijd verzamelen ongericht informatie. De opslagruimte is onbeperkt en gegevens kunnen altijd van pas komen. In plaats van gericht te vissen wordt een fijnmazig sleepnet uitgegooid dat iedere vorm van informatie – nuttig en nutteloos – binnenhaalt. Wie weet wanneer het ooit van pas kan komen.

Neem de oplag van telefoniegegevens. Hiervan worden locatie, tijdstip en duur bewaard. Uiteraard kan dit helpen bij het opsporen van criminelen, maar omdat de gegevens van werkelijk iedereen worden opgeslagen doet tegelijkertijd een nieuwe categorie zijn intrede: de potentieële verdachte. En dat label is van toepassing op ons allemaal.

De verzamelwoede van de overheid wordt ingegeven door een drang tot boekverbranding. Pen en papier waren de instrumenten van bureaucraten uit de vorige eeuw. Onze tijd is digitaal, dus zodra de database er is, kan het papier op de brandstapel. Het lijkt een simpele verandering: de informatie blijft hetzelfde, louter de drager verandert.

Maar iedereen hier weet natuurlijk dat deze verandering niet zuiver cosmetisch is. Het digitaliseren van persoonlijke gegevens biedt allerlei nieuwe mogelijkheden: informatie wordt toegankelijk, makkelijk te verspreiden en vergelijkbaar. Bovendien creëert digitaliseren honger naar nog meer informatie: iedere nieuwe database voegt weer wat aan de oude toe. Op deze manier legitimeert het systeem zichzelf.

Het gevolg is dat de vrijheid van burgers zoals Mill deze begreep op subtiele wijze wordt ondermijnd. Lichaam en geest blijven weliswaar nog soeverein, over wie hij zelf is kan het individu niet langer beschikken. In die grote kluwen gekoppelde informatie ontstaan namelijk patronen die iets zeggen over wie wij zijn en wat wij doen. Hoe die identiteit tot stand komt blijft ongewis. Laat staan dat het individu er zelf controle over kan uitoefenen.

Begrip van deze ontwikkeling, zo bepleit ook de Amerikaanse privacy-deskundige Daniel Solove, vraagt om literaire verbeeldingskracht. Dankzij

George Orwell kennen generaties scholieren een dystopie van absolute surveillance. Zodra er gesproken wordt over cameratoezicht op straat roept iedereen ‘*big brother is watching you*’. Als analyse van onze privacyproblemen is *1984* echter onbruikbaar; niemand hier hoeft bang te zijn te moeten leven als Winston Smith. Niemand hoeft zich zorgen te maken dat hij constant in de gaten wordt gehouden.

Treffender worden onze problemen geduid door *Het proces* van Franz Kafka. De kans om als Joseph K. verstrikt te raken in een web van ondoorzichtige bureaucratie wordt immers steeds reëler. Net als voor Joseph K. is het voor ons onmogelijk te achterhalen hoe we bij overheidsinstanties bekendstaan, laat staan dat rechtvaardiging daarvoor te achterhalen is. Wie daar een poging toe onderneemt zal de frustraties van Joseph K. delen.


Een beklag als dit is niet nieuw. In 1964 rinkelde de Amerikaanse journalist Vance Packard in zijn bestseller *The naked society* dezelfde alarmbellen. Ook hij constateerde dat privacy in rap tempo aan het verdwijnen was. Hij maakte zich druk naar aanleiding van de inzet van leugendetectors bij sollicitatiegesprekken en vanwege de toen populaire ‘loyaliteitstesten’ om te achterhalen of je niet stiekem flirtte met het rode gevaar. Onze problemen zijn sluipender omdat je er helemaal niks van merkt.

Daarbij: de oogst van critici is opmerkelijk dun. Het is slechts een handjevol schrijvers, journalisten en academici dat zich zorgen maakt over de uitholling van wat privé is. Voor de rest regeert het verlamme adagium: ‘Ik heb niks te verbergen, dus waarom zou ik me zorgen maken over mijn privacy?’

In dit klimaat van dataverzameling en koppeling wordt vaak gezegd dat het individu in een glazen huis woont. Overheden, zorgverleners – iedereen kijkt naar binnen. Bij nadere beschouwing blijkt dit slechts de halve waarheid. Het huis waarin de Nederlandse burger woont is wel gebouwd van glas, maar van de eenzijdig transparante soort. Hierdoor kan er volop naar binnen worden gekeken zonder dat een blik naar buiten mogelijk is.

De enige remedie hiertegen is radicale transparantie. Het eenzijdige glas dient vervangen te worden door dubbelzijdig glas; de spiegelende wanden maken plaats voor kristalheldere panelen. Zo krijgt het individu inzicht in hoe en waarom hij bij medische, justitiële en ambtelijke instanties bekendstaat, zonder zich te hoeven bekommeren om bureaucratische gluurburen of de hoogte van zijn schutting. Alleen zo kan het individu weer soeverein worden over wie hij is.

Casper Thomas was redacteur bij *De Groene Amsterdammer* en werkt momenteel bij de WRR aan het project Keuze, gedrag en beleid.

 De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.